
*Г.М. Сашук,
доктор політичних наук,
професор Інституту журналістики
КНУ імені Тараса Шевченка*

ФЕНОМЕН КОНФЛІКТОГЕННОСТІ ТА НАСИЛЬСТВА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Сьогодні інформація стала цінним продуктом і основним товаром. Настає ера формаційного суспільства і від того, як люди зможуть його сприйняти й інтерпретувати, залежить характер цивілізації майбутнього. Як і будь-який революційний процес, перехід до інформаційного суспільства може мати непередбачувані наслідки. Небезпечний поворот подій вельми вірогідний. Досить уявити собі ситуацію, яка виникає при монополізації планетарної інформаційної системи [1, 146], її підпорядкування егоїстичним інтересам окремих груп людей. Тому проблеми формування інформаційного суспільства – колективна турбота всього людства.

Інформатизація суспільства відбувається в певному соціальному середовищі і залежна від нього. Сьогодні потужність інформаційних потоків не стримується ні моральними, ні культурними межами. На нас обрушується могутній потік інформації, що впливає на суспільну свідомість і відчуття. Інформаційна цивілізація змінює не тільки статус інформації, тобто роль її позитивних наслідків, а й негативні, різко розширюючи їх можливості. На зміну знанню приходить інформація, а, точніше, інформованість, інформація стає все більш специфічною й важкою для розуміння, тому об'єкт або подія, що потрапили у фокус уваги, необхідно вивчати ретельніше, ніж будь-коли в минулому. Інформація стає об'єктом продуктивного впорядкування й регулювання, від результатів якого залежить використання інформації як глобального стратегічного ресурсу виживання суспільства. Інформаційно-психологічне маніпулювання свідомістю виявляється повсюдно.

Саме маніпулювання, психологічне насильство спричинює, як правило, всі інші форми насильства й жорстокості. Маніпуляція свідомістю – своєрідне панування над духовним станом людей, управління шляхом нав'язування людям ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єктові впливу [2, 37]. У мані-

пулювання є дві сторони, невіддільні одна від одної: одночасно експлуатуються, як потреба людини в любові й увазі, так і її страхи.

Таким чином, насильство здійснюється і у формі любові, і у формі прямих і непрямих погроз і залякувань. Характерним прийомом деструктивних культів, як стверджують психологи, є активне використання різних видів штучної любові на перших етапах залучення жертви в пастку й застосування погроз позбавлення любові на подальших етапах експлуатації. Маніпуляція – це вид духовної, психологічної дії. Ця дія на психічні структури людської особистості є прихованою, вона не повинна бути помічена об'єктом маніпуляції. Така дія потребує значної майстерності й знань [3, 217].

Інформація стала інструментом влади. Коли була виявлена сприйнятливість людської психіки до навіювання, інформація у формі пропаганди й агітації стала головним важелем управління людьми. Вона поступово замінювала собою грубу силу, насильство, яке тривалий час вважалось єдиним і неодмінним знаряддям управління. Процеси впливу мають багатоплановий характер, їм властиві механізми, які доповнюють один одного. При цьому адресат інформації може й не відчувати, як впливають деякі комунікативні ланцюжки, оскільки повідомлення на цьому рівні не сприймаються як такі. Це характерні для різних невербальних систем комунікації, які оперують найчастіше на неусвідомлюваному рівні. В цьому випадку сприймається не виконання даного правила, а тільки його навіювання.

Високоінтенсивні технології дають можливість здійснювати зміни в свідомості за короткий період часу. Низькоінтенсивні технології розраховані на більш тривалий період. В результаті їх дії створюється сприятливе тло для можливих майбутніх дій.

Влада здійснюється над внутрішнім світом людей, над їх внутрішньою свободою, яку не могли відняти жодні тоталітарні режими. Якщо в «доінформаційну» епоху влада полягала у тому, щоб примушувати людей поводитися так або інакше, то новий тип влади полягає в тому, щоб примусити людей захотіти поводитися так, як вимагає влада. Інакше кажучи, в інформаційну епоху формується новий тип влади, заснований на маніпуляції свідомістю. Основним інструментом у боротьбі за владу, що ведеться в сучасному світі у сфері людської свідомості, є ЗМІ.

Невидиме маніпулювання суспільною свідомістю змінило світ і стосується практично кожного жителя планети. Маніпуляція – це,

насамперед, частина технології влади, що замінила такі види влади, як насильство й примус. У зв'язку з цим, з одного боку, маніпуляція розглядається як м'яка, «прогресивна» владна технологія, що дає змогу правителям управляти свідомістю своїх громадян. Мається на увазі, природно, що правителі при цьому переслідують інтереси своїх громадян. З іншого, – свобода волі людини – це невід'ємна якість, що робить її істинно вільною, і вона у жодному випадку не повинна приноситися в жертву навіть «найпрогресивнішим» формам влади.

Маніпуляція свідомістю припускає вторгнення саме в цю сферу людини, вона не тільки спонукає людину, що перебуває під такою дією, робити те, чого бажають інші, а й примушує її хотіти це робити. Однією з основних умов успішної маніпуляції є те, що у сучасної людини, в основному, немає ні часу, ні бажання перевіряти достовірність повідомлень, адже саме повідомлення засобів масової інформації в інформаційну епоху формують світогляд людини.

У сучасному суспільстві, що потребує від людини самостійності й самодіяльності, величезні маси людей виявляються наодиночі з шахраями і насильниками у психологічній сфері. Численні інформаційні потоки, впливаючи на індивіда, так чи інакше «прописують» його як суб'єкта. Суб'єкт отримання інформації, за визначенням, схильний до символічного насильства. Інформаційний компонент (не речовинний і не енергетичний) міститься у будь-якому насильстві, але з еволюцією суспільства його роль зростає.

Інформаційне насильство може бути безпосереднім і опосередкованим, може бути причиною, умовою, метою, приводом. За своїм онтологічним статусом інформація не відрізняється від простору, часу, енергії, маси та інших категорій. Водночас, поняття інформації істотно ширше, багатоаспектніше за кожен з цих філософських категорій. Вона є значущою характеристикою матеріальних та ідеальних об'єктів і їх взаємодій на всіх рівнях організації матерії.

Основні властивості інформації – подвійність, достовірність, повнота, переконливість, цінність, корисність [4]. Розглянемо з політологічних позицій залежність цінності інформації від її дії на стан, поведінку соціальної системи, на можливість вирішення системою своїх завдань. Найбільший інтерес становить спотворена інформація: видача одиничного за загальне, явища за сутність, приводу за причину, можливого за дійсне, випадкового за необхідне. Все більш актуальним стає не захист інформації, а захист від інфо-

рмації. З появою всесвітньої мережі Інтернет будь-який охочий може заявити про себе на весь світ, причому фактично безкоштовно, на відміну від використання традиційних ЗМІ. Цензура в мережі практично безглузда, оскільки навіть при закритті сайту завжди залишається можливість викласти цю ж інформацію на будь-якому іншому сервері, причому анонімно або практично анонімно.

Інтернет – відкрите поле для інформаційного насильства. Часто люди здійснюють у кіберпросторі дії, які за своїми моральними якостями здаються їм не зовсім прийнятними в реальному житті. Кібертерапія – дуже широке поняття, що охоплює різні типи психотерапевтичного втручання з використанням Інтернету. Незважаючи на обмежені можливості сучасної кібертерапії й відсутність юридичного статусу у подібної діяльності, вона розвивається і має всі шанси стати повноправною послугою серед інших психотерапевтичних послуг.

Поряд з новими можливостями (виняткова анонімність не тільки індивідуальної, а й групової роботи, безмежна доступність) в кібертерапії існують і проблеми: етичні, адже психотерапевтична допомога в мережі Інтернет зумовлює специфічні, ще не достатньо вивчені ризики – можливість хакерського втручання в листування; юридичні, пов'язані з тим, що Інтернет – всесвітня мережа, виходить за межі держави, національного законодавства, що регламентує медичну допомогу; методологічні – обмежені можливості в діагностиці через недостатній зворотний зв'язок, її, в основному, текстово-орієнтований характер [5].

Анонімність у кіберпросторі може використовуватися як інструмент безкарного прояву сексуальних домагань або агресії щодо інших людей. Це може виявлятися у формі електронних листів з образами або погрозами від чужого імені або в публічній образі когонебудь в інтерактивному спілкуванні. Повтор цих дій може призводити до формування стереотипу поведінки і в реальному житті, що негативно позначається на соціальній адаптації особистості.

У людини, яка починає сприймати світ через Інтернет, виникає нова картина світу. Інтенсивні низькочастотні коливання можуть впливати на центральну нервову систему й органи травлення, призводити до загального нездужання, головного болю й больових відчуттів у внутрішніх органах. При вищих рівнях сигналу на частотах в декілька герц – до запаморочення, нудоти, втрати свідомості, а іноді – й до сліпоті. Це може викликати у людей панічний стан,

втрата контролю над собою і непереборне прагнення позбутися джерела ураження. Акустична зброя може примусити солдатів до самогубства, перетворити цілі військові з'єднання на натовп ідіотів, причому можливе й повне, незворотне руйнування психіки індивідів. В даний час така зброя активно розробляється у військових лабораторіях. Правда, одночасно випробовуються і системи захисту від інтенсивних низькочастотних звукових пучків.

Надмірне захоплення Інтернетом не проходить безслідно, воно здатне навіть призвести до серйозних психічних розладів. У медичному середовищі виник спеціальний термін – «синдром залежності від Інтернету» (Internet addiction syndrome), що характеризує бажання людини відгородитися від усього земного, піти у своєрідну віртуальну ізоляцію. Гуманітарна складова кіберпростору перестала бути попутною, вона перетворилася на визначальну, і тому для аналізу розвитку кіберсоціуму необхідно застосовувати вже не стільки технологічні категорії, скільки соціологічні і, якщо існує подібна дефініція, соціально-філософські. Можна констатувати, що всі спроби аналізу кіберконтинууму, з точки зору технологічного, вже стають беззмістовними, оскільки він став явищем вже не стільки технологічним, скільки соціальним [6, 179].

Реклама і пропаганда вже не претендують на те, щоб їх приймали на віру, вони прагнуть примусити вірити. Вся пропаганда, всі політичні виступи є публічною образою здоровому глузду й інтелекту, але при цьому ми самі є реципієнтами цієї образи – огидного прояву мовчазної взаємодії. З тактикою приховування покінчено, тепер нами управляють мовою відкритого шантажу. Загальна комунікація й перенасичення інформацією стають загрозою для захисних властивостей людського організму. Цей символічний інтелектуальний простір, де зпиняють думки, не захищений більше нічим. Психологічні втрати свободи поширювати й здобувати інформацію є великими. Відчуження, дефіцит міжлюдських зв'язків, їх стабільності й визначеності характерні для глобальної технологічної революції.

Необхідно зрозуміти, що саме користувачі Інтернету несуть відповідальність за майбутнє інформаційного простору. Він невіддільний від екосистеми. Існуюча свобода мережі спокушає користувача, який може безперешкодно «смітити», не замислюючись про наслідки. Користувачі мережі у будь-який момент можуть зазнати нападів з боку хакерів, несанкціонованих рекламодавців. Це створює

негативний імідж мережі, перешкоджає її розвитку. Користувачі Інтернет повинні мати можливість формувати свій власний простір у мережі, вільний від небажаної реклами й інформації. Мережа повинна гарантувати його спокій та інформаційну недоторканність.

Інформація пронизує всі сфери життєдіяльності. Моральні й етичні думки про події, факти і осіб залежать від якості інформації про них, надійності джерела інформації, своєчасності її отримання й використання. Без перебільшення можна сказати, що інформація становить основу нашого світосприйняття, поведінки, реакції на дії, події, факти. Інформаційний вакуум спричиняє проблеми, пов'язані з оформленням певних правовідносин. Суб'єктний склад конкретних відносин багато в чому залежить від виду інформації (офіційна, неофіційна). Але відсутність інформації або її погана якість призводить до того, що людина, чи суспільство, ґрунтуючись на такій інформації, може мати спотворену уяву про ту чи іншу подію і т. ін. [7].

Відзначимо й такий чинник інформаційної дії, як зомбування. Можна говорити про 25 кадр та інші, не менш ефективні технології, але людина влаштована так, що вона звертає більше уваги саме на те, хто говорить і як говорить, ніж на те, що говорить. Поведінка телеведучого в кадрі, тембр його голосу, елементи руху, ставлення до події, оточення, все, що можна назвати зовнішньою модуляцією повідомлення, діють на людину більше, ніж безпосередня інформація, оскільки потрапляють відразу в підсвідомість, минувши канали логіки й аналізу.

Відключити себе від інформаційних потоків неможливо, інформація – це життя. Проте, разом з крихтами дійсно необхідної й корисної інформації на сучасну людину обрушується лавина вигадок, домислів, відвертої й наукоподібної брехні і коментарів. Ці вигадки і домисли, що модулюються інформацією, постійно й цілеспрямовано деформують свідомість і психіку людини.

У цій ситуації змінюється навіть традиційне уявлення про знакові системи. По-перше, величезний потік інформації перекладає її з дискретного рівня на континуальний, можлива інформація навіть без жодного змісту. По-друге, втрачається можливість верифікувати цю інформацію, визначити, де правда, а де брехня.

Прийнято вважати, що насильство пов'язане з прямим фізичним і матеріальним збитком і проявляється як вбивство, загроза. Все це прямі, найбільш очевидні, грубі форми насильства, проте разом з ними існує ще насильство, яке пронизує психологічну й інтелекту-

альну сфери і виявляється непомітно у вигляді нав'язування опонентові спотвореної інформації [8].

Одним з видів насильства є обман. Стабілізуюча функція обману широко використовується державними органами, засобами масової інформації, причому в найрізноманітніших формах – від ретельно продуманої дезінформації до тонких маніпуляційних дій над суспільною свідомістю, що формують вигідну громадську думку, яка підтримує потрібні урядові символи віри.

Видів насильства нітрохи не менше, ніж сфер людської діяльності. Суть насильства полягає в тому, щоб змусити конкретну людину або спільноту людей вдатися до дій, які суперечать їх власним інтересам. Таким чином, приховування від людей інформації про їх дійсні інтереси або свідомо підміна їх інформаційним «накатом», є якнайгірший вид насильства.

Інформаційне насильство певним чином переплелось з терором, який охопив буквально всю планету. Найнебезпечніше асоціальне явище в природі людських і національних відносин – «інформаційний тероризм». Недооцінка його небезпеки і відсутність юридичної кваліфікації його не дають змоги суспільно-соціальній системі адекватно реагувати на дане руйнівне явище [9].

За допомогою лукавого обману і владного «авторитетного» насильства дезінформація подається терористами як правда. За відсутності достовірних знань інформаційні терористи навмисно дезорієнтують нормальну свідомість, уявлення і розуміння людей про певні обставини.

На наше переконання, «інформаційний тероризм» вражає три основні зони:

- а) побутову, коли поразка має локалізований особистісний характер;
- б) псевдонаукову, коли руйнуються об'єктивно-закономірні логічні зв'язки перевірених наукових істин;
- в) соціально-політичну, коли на національно-державному (всесвітньому) рівні обманюється все населення народів-націй-цивілізацій.

«Інформаційний тероризм» застосовується з метою дезінформації, дезорієнтації і профанації людей для викривленого їхнього сприйняття певних подій, з метою викликати їх неадекватної дії. Політики, які «безвинно» користуються дезінформацією, недооцінюють свою злочинну роль перед людьми. Їм здається, що ця «діяльність» необхідна. Така омана з великою ймовірністю може спричинити планетарну катастрофу.

По-перше:

- а) дезінформація може повністю зруйнувати систему векторних цілей законів самозбереження людської орієнтації;
- б) зруйнувати внутрішню понятійну систему особистого світогляду про предметні закономірні зв'язки;
- в) зруйнувати систему цінностей психологічної Довіри.

По-друге:

- а) свідомість прямо пропорційно залежить від якості інформації, що надходить;
- б) при споживанні дезінформації у людей розвивається почуття невпевненості, зневіри;
- в) людству необхідний об'єктивний логічний порядок, узгодженість у використанні та споживанні всіх видів інформації.

По-третє:

- а) інформаційні терористи підступно підмінюють правдиві джерела інформаційної довіри на помилкові і цим дискредитують соціально-правовий авторитет і повагу до об'єктивної інформації;
- б) інформаційний тероризм дезорієнтує нормальні логічні і психосоматичні емоційні сприйняття людей, нав'язуючи небезпечно хибні оцінки і рішення;
- в) інформаційний тероризм спричиняє у людей гіпертрофовані уявлення, створює причини для недовіри джерелам достовірної інформації, з метою збурення суперечностей в міжлюдських і міжнародних відносинах [10, 169–170].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Горбатенко В.П.* Политическое прогнозирование. – К., 2005. – 152 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку. – К., 2001. – 733 с.
3. *Кара-Мурза С.Г.* Манипуляция сознанием. – М., 2000. – 864 с.
4. Властивості інформації. Інформаційні процеси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://informatyka179.blox.ua/2009/12/Vlastivosti-inofrmatsiyi-Informatsijni-protsesi.html>.
5. *Константинова Д.П.* Кибертерапия (е-терапия, интернет-консультирование) как перспективный метод консультационной работы в деятельности практического психолога и специалиста социальной работы [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.b17.ru/article/kiberterapiya/>
6. *Щербина В.Н.* Сетевые сообщества в ракурсе социологического анализа. Опыт рефлексии становления «киберкоммуникативного континуума»

[Текст]. – Запорожье, 2001. – 228 с.

7. Катар: информационный вакуум вокруг «информационной державы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oko-planet.su/politik/politiklist/116218-katar-informacionnyu-vakuum-vokrug-informacionnoy-derzhavy.html>
8. Крылов К. Пробуждение от идиотизма [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.russ.ru/politics/20021105-kr.html
9. Петухов В.Б. Интернет и «Информационный терроризм» // Свободная мысль. – 2008. – № 1. – С. 169–180.
10. Сацук Г.М. Політична культура інформаційного суспільства. – К., 2001. – 328 с.

Сацук Г.М. Феномен конфліктогенності та насильства в інформаційному просторі.

Доводиться, що інформаційна цивілізація змінює статус інформації й різко розширює її негативні можливості. На зміну знанню приходить інформація, а, точніше, інформованість, інформація стає все більш специфічною й важкою для розуміння, тому об'єкт або подія, що потрапили у фокус уваги, потребу ретельнішого вивчення, ніж будь-коли в минулому. Інформація стає об'єктом продуктивного впорядкування й регулювання, від результатів якого залежить використання інформації як глобального стратегічного ресурсу виживання суспільства. Сьогодні потужність інформаційних потоків не стримується ні моральними, ні культурними межами. Інформаційно-психологічне маніпулювання свідомістю виявляється повсюдно. І саме воно спричиняє, як правило, всі інші форми прояву насильства й жорстокості. Визначаються основні зони, які вражає інформаційний тероризм.

Ключові слова: інформація, інформаційний простір, інформаційне насильство, маніпуляції, конфліктогенність.

Сацук Г.Н. Феномен конфліктогенности и насилия в информационном пространстве.

В статье доказывается, что информационная цивилизация изменяет статус информации и резко расширяет ее отрицательные возможности. На смену знанию приходит информация, а, точнее, информированность, информация становится все более специфической и трудной для понимания, поэтому объект или событие, которое попало в фокус внимания, необходимо изучать тщательнее, чем когда-либо в прошлом. Информация становится объектом продуктивного упорядочения и регулирования, от результатов которого зависит использование информации как глобального стратегического ресурса выживания общества. Сегодня мощность информационных потоков не сдерживается ни моральными, ни культурными границами.

Информационно-психологические манипулирования сознанием осуществляются повсеместно. И именно они порождают, как правило, все другие формы проявления насилия и жестокости. В статье определены основные зоны, которые поражает информационный терроризм.

Ключевые слова: информация, информационное пространство, информационное насилие, манипуляции, конфликтогенность.

Saschuk G.M. The phenomenon of conflict and violence in the information space.

It is demonstrated that information civilization changes not just the status of the information, that is, the role of its positive effects, but also dramatically expands the negative possibilities. In place of knowledge comes the information, and, more precisely, knowledge, information becomes more specific and difficult to understand, because the object or event that has got into the focus of attention, you need to study more closely than ever in the past. Information becomes the object of a productive and streamline regulation, the results of which depends on the use of information as a strategic resource for the survival of the global society. Today, information flow power is not constrained by any moral or cultural boundaries. Information and psychological manipulation of consciousness is carried out everywhere. And it generates, as a rule, all other forms of violence and cruelty. The article defines the major areas that affects information terrorism.

Key words: information, information space, information violence, manipulation, conflict potential.